

УДК 338.4:338.516.4:303.4

Заставнюк Л.І.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри аграрного менеджменту і права
Тернопільського національного економічного університету***Придивус Л.О.***студентка
Тернопільського національного економічного університету***Вайс О.В.***студентка
Тернопільського національного економічного університету*

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЦУКРОВИХ ЗАМІННИКІВ НА ВІТЧИЗНЯНОМУ РИНКУ ЦУКРУ

ROLE AND IMPORTANCE OF SUBSTITUTE SUGAR SUGAR ON THE DOMESTIC MARKET

АНОТАЦІЯ

Проаналізовано тенденції виробництва цукру, зокрема виявлено проблемні аспекти розвитку цукрової промисловості України. З'ясовано сутність дефініції «цукрові замітники» та приведено коротку характеристику штучних та природних цукрових заміників. Виявлено проблеми розвитку вітчизняного ринку цукрових заміників, зокрема відсутність дієвого державного контролю за використанням цукрових заміників. Обґрунтовано роль та значення цукрових заміників на вітчизняному ринку цукру.

Ключові слова: цукор, цукрові замітники, природні цукрозамінники, ринок, ефективність, стевія, ефективність.

АННОТАЦИЯ

Проанализированы тенденции производства сахара, в частности выявлены проблемные аспекты развития сахарной промышленности Украины. Выяснено сущность дефиниции «сахарозаменители» и приведено краткую характеристику искусственных и природных сахарозаменителей. Выявлены проблемы развития отечественного рынка сахарозаменителей, в частности отсутствие действенного государственного контроля за использованием сахарозаменителей. Обоснована роль и значение сахарозаменителей на отечественном рынке сахара.

Ключевые слова: сахар, сахарозаменители, природные сахарозаменители, рынок, эффективность, стевия, эффективность.

ANNOTATION

The tendencies of sugar, including identified aspects of the sugar industry in Ukraine. The essence of the definition of "sugar substitutes" and given a brief description of artificial and natural sugar substitutes. The problems of the domestic market for sugar substitutes including the absence of effective state control over the use of sugar substitutes. The role and importance of the sugar substitutes in the domestic sugar market.

Keywords: sugar, sugar substitutes, natural sweeteners, market efficiency, stevia, efficiency.

Постановка проблеми. Історія свідчить, що до 1990 рр. Україна посідала перше місце у світі з виробництва бурякового цукру, де її частка у загальносвітовому виробництві займала 13–20%, а в окремі роки – 22–23%. У цукровій галузі працювало 192 цукрових та 5 цукрорафінадних заводів, а також функціонувало 7 тис. господарств, які займалися вирощуванням цукрових буряків [2]. Сучасний стан підприємств цукрової промисловості України характеризується кризовим станом, зважаючи

на такі чинники: значне скорочення площ під посівами цукрових буряків (за останнє десятиріччя у 2,5 рази); зменшення кількості цукрових заводів (у 2013–2014 рр. переробку цукрових буряків забезпечували 38 заводів); значне зниження потужності працюючих цукрових заводів (у 2 рази). На жаль, внутрішній ринок цукру в Україні під впливом деструктивних процесів втратив свою мобільність, захищеність і організованість.

Вищенаведені та інші аргументи створюють сприятливі умови для поширення на ринку цукру цукрових заміників, які вже поступово стають альтернативним солодким продуктом не тільки для харчової промисловості, але й для пересічних громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню цукрових заміників присвятили наукові доробки такі вітчизняні учені: Ю.А. Давидович, В.М. Завгородній, В.Ф. Зубенко, М.І. Ковальчук, О.В. Лук'янова, Є.В. Ніколаєв, М.В. Роїк та інші. Вони дослідили розвиток світового ринку цукрових заміників; проаналізували тенденції виробництва природних цукрових заміників та інше. Проте ця проблема є дуже актуальною та потребує подальших ґрунтовних наукових досліджень. Адже розвиток ринку цукрових заміників особливо активізувався на початку ХХІ ст. При цьому дослідженнями встановлено, що відомі світові організації, такі як СОТ та ФАО, не виділяють окремо цукрових заміників природного походження в жодних статистичних джерелах. Така ж ситуація спостерігається і на вітчизняному ринку цукрових заміників, де, наприклад, відсутня інформація про обсяги імпорту цукрових заміників, що в певній мірі обмежує проведення системного аналізу вітчизняного ринку цукрозамінників.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на тенденції виробництва цукру із цукрових буряків та необхідність оптимізації та раціоналізації здорового

харчування людей, постійно проводяться дослідження щодо організації виробництва низькокалорійних та нешкідливих речовин, здатних підсолоджувати їжу та забезпечувати організм людини необхідними мікроелементами. Світова практика використання цукрових заміників свідчить, що у США більше 50%, а в країнах Європи – 25% солодких продуктів випускається на основі використання цукрових заміників [4]. Особливим попитом цукрові заміники користуються у людей, хворих на цукровий діабет. При цьому інші верстви населення неоднозначно оцінюють перспективи використання цукрових заміників. Саме тому вважаємо за необхідне з'ясувати роль та значення цукрових заміників на вітчизняному ринку цукру як з позицій виробників традиційного цукру, так і з позицій споживачів.

Постановка завдання – проаналізувати тенденції із впровадження цукрових заміників на ринок цукру в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні у суспільстві поширена думка, що цукор є майже єдиним нешкідливим солодким продуктом природного походження. Окрім цього, цукор вважається стандартом чистоти смаку і продуктом, який впливає на ступінь солодкості їжі. Відтак всі інші речовини, які використовують для підсолодження, дістали назву заміники цукру. Традиційно цукор вважають харчовим продуктом першої необхідності, завдяки цінним харчовим, смаковим і фізичним властивостям, оскільки останній є не лише носієм солодкого смаку, але й впливає на структуру харчових продуктів, яким надає гарного зовнішнього вигляду та збільшує терміни їх зберігання. Також цукор є високоефективним джерелом енергії для організму людини, зокрема у складі вуглеводів, які забезпечують 60% людської енергії.

Отож роль та значення цукру важко переоцінити, проте дослідженнями встановлено, що в останні роки в Україні поступово зменшуються обсяги виробництва цукру із цукрових буряків (рис. 1).

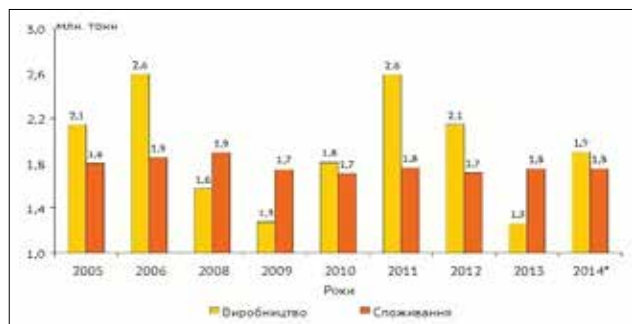

Рис. 1. Динаміка виробництва та споживання цукру в Україні за 2005–2014 рр.

Джерело: дані Держкомстату України

З'ясовано, що зниження показників виробництва цукру зумовлюється тривалою систем-

ною економічною кризою, яка і призвела до занепаду провідної рослинницької галузі буряківництва, сприяла руйнуванню матеріально-ресурсного потенціалу цукрової промисловості, зумовила витіснення вітчизняних товаровиробників із зовнішнього продовольчого ринку. Окрім наведеного вище, сьогодні набуло стійкої тенденції скорочення посівних площ цукрових буряків, а також помітне коливання рівня їх урожайності та зменшення обсягів валових зборів цукрової сировини, що, зокрема, демонструє рисунок 2.

Рис. 2. Порівняльний аналіз виробництва цукрових буряків в Україні за 2005–2014 рр.

Джерело: дані Держкомстату України

З огляду на вищезазначене констатуємо, що виробництво цукру поступово трансформується у збиткову діяльність. Невтішними чинниками стосовно перспектив розвитку цієї галузі є значне підвищення цін на паливно-мастильні матеріали, природний газ та електроенергію, що значно підвищить собівартість виробництва цукру. Проте на ефективність виробництва впливають не тільки економічні чинники (рівень цін, наявність товарних запасів і т.д.), але й політичні (реалізація законодавчих реформ). Адже незавершені процеси земельної реформи порушують баланс у організації процесу виробництва цукру, який базується на залученні певних суб'єктів: власники земельних часток (паїв); сільськогосподарські підприємства різних організаційно-правових форм власності та господарювання; власне цукрові заводи.

Нині іншою привабливою альтернативою стратегічно важливого продукту є цукрові заміники. Проведені дослідження свідчать, що на вітчизняному ринку цукру цукрові заміники вже займають значний сегмент, які останнім часом набули широкого використання у харчовій промисловості, що можна вважати позитивним (використання натуральних цукрових заміників) і водночас негативним явищем (використання штучних цукрових заміників).

Як бачимо, заміники цукру – це група адитивів (харчових добавок), які використовуються з метою надання солодкого смаку продуктам харчування. До натуральних заміників цукру належать: фруктоза, сорбіт, стевія, мед та ін., а до штучних (синтетичних): аспартам, ацесульфам, сахарин, циклакат та ін.

Фруктоза – це натуральний фруктовий цукор, який міститься у ягодах і фруктах, квітковому нектарі, насінні рослин і меді. Сорбіт – менш солодкий, але найкалорійніший замітник. Коефіцієнт цукристості сахарози становить 0,5. Цей природний цукрозамінник отримують з яблук, абрикосів та інших плодів, але найбільше його міститься у горобині. Він на 53% калорійніший цукру [3].

Науково доведено, що найбільш безпечними натуральними цукрозамінниками є стевія і мед. Стевія – це солодка рослина, що знижує рівень цукру в крові без протипоказань і побічних ефектів. Стевія позитивно впливає на людський організм: підвищує імунітет, знищує паразитів, нормалізує тиск і омолоджує. Мед містить багато корисних речовин і вітамінів та є ефективним природним імуностимулятором.

Нині особливо популярними є інтенсивні штучні підсолоджувачі з високим цукрозним еквівалентом, використання яких пояснюється значною економічною вигодою і простотою їх використання. Першим штучним заміником цукру був сахарин (Е 954). Ця речовина у 450 разів солодша за цукор. Харчова добавка Е 954 – це один з інгредієнтів морозива, кремів, желатинових десертів та інших кондитерських виробів. Під цим непомітним і мало кому зрозумілим псевдонімом ховається сахарин, який вже давно став невід'ємною частиною нашого повсякденного життя.

Цикламат (Е 952) дуже поширений через низьку ціну. Його застосування дозволено лише близько в 50 країнах світу. Аспартам (Е 951), який займає майже 25% від світового об'єму штучних підсолоджувачів і застосовується при виробництві більш ніж 5 тис. найменувань продуктів харчування і напоїв. Його випускають у порошковій формі та у формі таблеток. Ацесульфам калію (Е 950) у 200 разів солодший за сахарозу. Він не засвоюється організмом і швидко виводиться, так само як сахарин і аспартам [3].

Світовий ринок цукрозамінників з кожним роком зростає приблизно на 20%, що, безумовно, неоднозначно впливає на вітчизняний ринок загалом. За останні 5 років на території нашої держави імпортувалось багато харчових добавок, які використовуються як замітники цукру і підсолоджувачі, що активно додаються у харчовій промисловості при виробництві різних видів продуктів харчування. Адже в нашій країні відсутній дієвий контроль за використанням цукрових заміників, що нівелює будь-які перешкоди імпорту цукрових заміників. Розділяємо думку учених, що використання штучних цукрових заміників у харчовій промисловості негативно позначається на здоров'ї людей, проте забезпечує економічні вигоди товаровиробникам.

Ще декілька років тому поняття «цукрові замітники» не було широко поширеним у суспільстві, натомість нині обсяг знань про цей

термін збільшується, як і власне потреба у якісній заміні цукру. Цьому сприяють не тільки фактори, що складаються на ринку цукру, але й необхідність зниження калорійного навантаження на організм людини шляхом використання заміників цукру, безумовно натурального походження. Адже загальновідомою є інформація, що калорійність 100 г цукру становить 398 ккал. При цьому науково-обґрунтована норма споживання цукру в Україні на душу населення передбачена у розмірі 38 кг на рік. Проте у дослідженнях провідних науковців особлива увага акцентується на проблемі «шкідливості надмірного вживання цукру». У нашому суспільстві побутує думка, що цукор шкідливий для організму людини в результаті його атерогенності, діабетогенності, карієтогенності.

Зважаючи на дискусійний характер доцільності просування на вітчизняний ринок та безпечності використання цукрових заміників ми провели власне дослідження шляхом анкетування. Вибірка дослідження складала 20 осіб віком від 16 до 45 років. У результаті проведеного анкетування було виявлено, що 50% респондентів згодні із частковою заміною цукру на природну альтернативу. Також стало відомо, що багато людей знайомі з дефініцією «цукрові замітники», проте недостеменно, що викликає у них певний страх щодо використання цієї продукції.

Більшість респондентів пов'язує необхідність використання цукрових заміників зі станом здоров'я, зокрема наявністю хвороби – цукровий діабет. Дійсно, така інформація підтверджується кількістю хворих в нашій країні, що наочно демонструє рис. 3. Наприклад, у 2013 р. кількість хворих на цукровий діабет становила 1 млн 303 тис.157 осіб, що на 18,5% більше ніж у 2011 р.

Рис. 3. Динаміка кількості хворих людей на цукровий діабет в Україні за 2011–2013 рр.

Джерело: Держкомстат України

Цукровий діабет виникає внаслідок надлишкового вживання цукру, що також призводить до ожиріння, карієсу, атеросклерозу. Використання натуральних заміників цукру допоможе не лише врегулювати рівень цукру у крові, але й запобігти появі вищевказаних хвороб.

95% опитаних погоджуються, що природні замінники потрібні не лише для хворих на діабет, але й можуть використовуватися в щоденному раціоні кожного. Адже природні цукрові замінники не лише корисні для здоров'я, але є економічно вигідними (наприклад, на виробництві 50 кг цукру можуть замінити лише 160 г стевії, та, на жаль, така інформація відома не кожному (лише 15% опитаних володіють такими даними).

Отже, проведене дослідження дозволяє зробити висновок про недостатню обізнаність населення про наявність, роль та значення цукрових замінників. Відповідно виправити такий стан речей можливо за рахунок використання маркетингових методів та прийомів. Найпростішим та найефективнішим засобом комунікації є реклама, що підтверджує 55% опитаних. Дієвим способом налагодження зв'язків з громадськістю є PR (PublicRelation) на основі прямого контакту (проведення консалтингових заходів або ж аутсорсинг (залучення PR-агенцій)).

85% респондентів вважають доцільним використання природних замінників у закладах громадського харчування за індивідуальним вибором відвідувачів.

Висновки. На основі проведеного дослідження ми прийшли до висновку, що роль та значення цукрових замінників на вітчизняному ринку цукру посилюється під впливом таких чинників: зменшення обсягу виробництва цукру (зменшення посівних площ цукрових буряків; ліквідація низки цукрових заводів, підвищення рівня собівартості виробництва та ін.); отримання більших економічних вигод суб'єктами господарювання харчової промисловості; збільшення кількості хворих осіб на цукровий діабет та інші супутні захво-

рювання; підвищення рівня проінформованості населення про вплив цукрових замінників на здоров'я та ін. Вважаємо, що на загальнодержавному рівні необхідно врегулювати порядок використання синтетичних цукрозамінників у харчовій промисловості, а також сприяти проведенню заходів науково-роз'яснювального характеру.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ємцев В.І. Моніторинг стану та розвитку конкурентоспроможності підприємств цукробурякового комплексу України [Електронний ресурс]./ І.В. Ємцев. – Режим доступу : <http://eir.pstu.edu/handle/123456789/1493>.
2. Сахар: что вместо? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.homearchive.ru/health/h0084.html>.
3. Нікберг І. Солодке без цукру. Цукрозамінники та підсолджувачі у харчуванні людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.likar.info/diabet/article-35327-solodke-bez-tsukrutsukrozaminniki-ta-pidsolodzhuvachi-u-harchuvanni-lyudini/>.
4. Дані державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Стасіневич С.А. Аналітичний огляд ринку цукру, цінова ситуація на початку 2014 р. / С.А. Стасіневич / Цукор України. – 2014. – № 2. – С. 14–17.
6. У Комітеті з питань аграрної політики та земельних відносин відбулося обговорення стану і перспектив розвитку цукрової галузі в Україні [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/72953.html>
7. Украинский рынок сахара страдает из-за импорта дешевых сахарозаменителей [Электронный ресурс]. – 2012. – Режим доступа : http://www.isco-i.ru/free/newsall/news12/news02/n_10184.htm
8. Цукровий прогноз [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrseko.com/uploads/media/Sugar_jul_2013.pdf.